

IN MEMORIAM

Μη μου το πεις οι παλιοί μας φίλοι για πάντα φύγαν...

Αποχαιρετισμός στον δάσκαλο και φίλο Αλέξη Πολίτη

Ελένη Κωβαίου

Διευθύντρια της Βιβλιοθήκης
του Πανεπιστημίου Κρήτης

8 ΜΑΡΤΙΟΥ 2025. Βράδυ γιορτής και χαράς στο φιλόξενο σπίτι του Αλέξη Πολίτη και της Αγγέλας Καστρινάκη. Συνάδελφοι και μαθητές του είχαμε μαζευτεί σ' αυτό για να γιορτάσουμε τα γενέθλιά του, καθώς ο Αλέξης έκλεινε τα 80. Είχε μπροστά του μια εγχείρηση ρουτίνας, γι' αυτό κι όλοι, χαρούμενοι και ανίδεοι, του ευχόμασταν υγεία, μακροημέρευση και δημιουργικότητα. Εκείνος μας φίλευε χαρούμενος, εκτός από νόστιμα εδέσματα και άφθονο οίνο, το νέο του, άρτι τυπωμένο πόνημα που τιτλοφορούσε *Το δημοτικό τραγούδι: Ανθολογία παραλογών*.

Μαζί, καθώς έσβηνε τα κεράκια του, τραγουδούσαμε τη «Συννεφούλα» και το «Ήλιε Ήλιε αρχηγέε» του αγαπημένου του τραγουδοποιού Διονύση Σαββόπουλου, συνοδοιπόρου του παντοτινού, καθώς είχε κατορθώσει να εκφράσει μέχρι το τέλος όλους τους συγκινησιακούς κραδασμούς της γενιάς του, και προς το τέλος, σχεδόν προφητικά, τις αμφιβολίες και τους επαναπροσδιορισμούς της γενιάς σε ένα και μόνο τραγούδι που κι ο ίδιος ο Αλέξης, σχεδόν με βεβαιότητα, θα συνυπέγραφε:

*Εμείς, του '60 οι εκδρομείς,
απόμακροι εξ αρχής
εκτός παραδομένου κόσμου εμείς,
ανήλικοι διαρκώς,
μα κι απ' το καθεστώς
αμόλυντοι ευτυχώς, εμείς.*

*Εμείς, μιας δίψυχης ωδής
παράλογα ανοιχτής,
με συμπεριφορές ανατροπής,
και της βαθιάς μας ζωής
της συντηρητικής,
εμείς οι εκκρεμείς.*

Χρονιές, με αίμα και φωτιές
και Χούντας κι Ιουλιανές,
και της μεταπολίτευσης φωνές,
αυτού του συρφετού,
του δημοκρατικού
του νέου εγωισμού...

11 Απριλίου 2025, νύχτα Παρασκευής. Το ανατρεπτικό νέο του θανάτου του Αλέξη έπεσε πάνω μας ξαφνικό και μας πάγωσε. Η λεπτή κλωστή στην Ανέμη της ζωής του είχε αναπάντεχα κοπεί. Ο Αλέξης Πολίτης είχε φύγει για πάντα από το αγαπημένο του Ρέθυμνο.

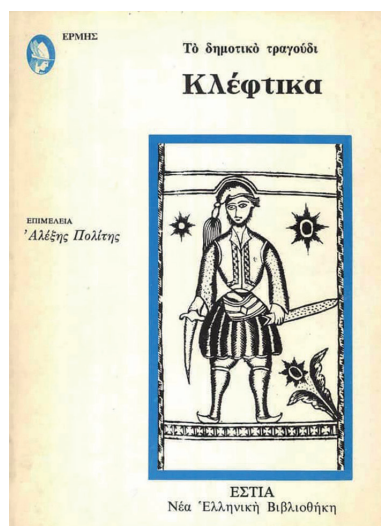
Τέλη του 1989, ώριμος ήδη επιστήμονας 45 χρονών, είχε αφήσει την Αθήνα και τη θέση ερευνητή στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, και είχε φθάσει σε στο Ρέθυμνο με τη γυναίκα του, την Αγγέλα Καστρινάκη, και τη δίχρονη σχεδόν Άλκη, για να εργαστεί, ως ειδικός επιστήμονας, στον Νεοελληνικό Τομέα του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Εγγονός του πατέρα της Νεοελληνικής Λαογραφίας Νικολάου Πολίτη (1852–1921), ανιψιός του καθηγητή Νεοελληνικής Φιλολογίας, δεινού παλαιογράφου και σολωμιστή Λίνου Πολίτη (1906–1982), όπως επίσης του αιχμηρού κριτικού του νεοελληνικού θεάτρου Φώτου Πολίτη (1890–1934) και του σημαντικού μεταφραστή Ιωργού Ν. Πολίτη, ο Αλέξης συνέχιζε επάξια τη λόγια οικογενειακή του παράδοση.

Με σπουδές φιλολογίας στη Θεσσαλονίκη και αργότερα στη Σορβόνη υπό τον Κ. Θ. Δημαρά και με σημαντική, στη συνέχεια, ερευνητική θητεία στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, εντάχθηκε στο δυναμικό του Πανεπιστημίου Κρήτης έχοντας στις αποσκευές του ένα ώριμο ήδη συγγραφικό έργο, βασισμένο στη γόνιμη συνομιλία της φιλολογίας με την ιστορία. Η έκδοση των *Κλέφτικων τραγουδιών* (Ερμής 1973), η διατριβή του με θέμα την *Ανακάλυψη των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών* από την ευρωπαϊκή διανόηση του 19ου αιώνα, όπου μας σύστησε λεπτομερώς τον Γάλλο λόγιο Claude Fauriel και τη συμβολή του στο όλο εγχείρημα (Θεμέλιο 1984), έδειχναν ότι ο νεοφερμένος διδάσκων με τις δημαρικές καταβολές και την απροσποίητη εγκαρδιότητα είχε να προσφέρει πολλά στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ένας νέος προσανατολισμός προς την ιστορικότητα του φαινομένου της λογοτεχνίας ερχόταν τώρα να διευρύνει τον ορίζοντα μελέτης του λογοτεχνικού φαινομένου πέρα από την περιοριστική και κατ' αποκλειστικότητα αναφορά στο λογοτέχνημα και τον λογοτέχνη, πέρα από ό,τι αποτελέσε τον λογοτεχνικό κανόνα ανά περίοδο, και να προσθέσει νέες, αναξιοποίητες θεματικές. Με έμφαση στις περιόδους του διαφωτισμού και του ρομαντισμού, ο Πολίτης εστίασε το ενδιαφέρον του στην πρόσληψη του δημοτικού τραγουδιού κατά τις απαρχές της καταγραφής του, στην ιστορικότητα των γραμματολογιών και ιστοριών της

λογοτεχνίας, στην ιστορικότητα της ανάγνωσης μέσα από τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντα των αναγνωστών, μέσα από τη μελέτη και συστηματική καταγραφή των σωζόμενων βιβλιοθηκών λογίων, μέσα από την παρακολούθηση των καταλόγων που εξέδωσαν τυπογραφεία και εκδοτικοί οίκοι στη μακρά διάρκεια της νεοελληνικής ιστορίας.

Η ανάγκη του Αλέξη Πολίτη να συνδέει το λογοτεχνικό φαινόμενο με τις οικονομικο-κοινωνικο-πολιτικές συνιστώσες που το γέννησαν, για να προσεγγίζει έτσι την υλική του υπόσταση και να αφουγκράζεται ακριβέστερα τόσο τον συλλογικό ψυχισμό που το συνδιαμόρφωνε όσο και το ιδεολογικό φορτίο που το ίδιο το λογοτέχνημα εξέπεμπε, τον έκανε να συνθέτει εκτός από βιβλία και μαθήματα μεγάλης πνοής. Το πιο συναρπαστικό, κατά την κρίση μου, μάθημά του ήταν η «Ιστορική επισκόπηση της νεοελληνικής λογοτεχνίας 1830–1930». Το σχεδιάγραμμα αυτών των παραδόσεων που συνέχιζε διαρκώς να εμπλουτίζει και να μοιράζει στην αρχή του εξαμήνου στους φοιτητές που το είχαν επιλέξει, υποδείκνυε τον ευγενή πόθο του να αξιωθεί να εκδώσει κάποια στιγμή τη δική του Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Μια ιστορία πιο φιλόδοξη, ίσως, από εκείνη του δασκάλου του και πιο σύνθετη από τις υπόλοιπες *Ιστορίες της νεοελληνικής λογοτεχνίας* που εκδόθηκαν μετά το μνημιώδες έργο του Κ. Θ. Δημαρά. Όσοι είχαμε την τύχη να παρακολουθήσουμε αυτά τα μαθήματα, είδαμε το γιοφύρι της «Ιστορικής επισκόπησης της νεοελληνικής λογοτεχνίας 1830–1930» να χτίζεται στη σκέψη και τον χαρισματικό λόγο του δημιουργού του και να γίνεται σε κάθε νέα εκδοχή του πολύ πιο μαστορεμένο και σύνθετο.

Ευτυχώς, μέρος αυτών των παραδόσεων ο Αλέξης αποφάσισε να το εκδώσει το 2017, όχι πλέον ως πρώτο τόμο μιας «Ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας 1830–1880», η συνέχεια της οποίας για τα

Το Δημοτικό τραγούδι: Κλέφτικα, επιμ. Αλέξης Πολίτης. Αθήνα: Ερμής 1973.

Αλέξης Πολίτης, *Η Ανακάλυψη των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών*. Αθήνα: Θεμέλιο 1984.

Αλέξης Πολίτης, *Το Δημοτικό τραγούδι*. Ηράκλειο: ΠΕΚ 2010.

λογοτεχνίας 1830–1930». Θα άξιζε τον κόπο να τη βλέπαμε να εκδίδεται ως έργο posthumous, σε φιλολογική επιμέλεια των αγαπημένων του συνοδοιπόρων και μαθητών.

Μιλώντας για τον Αλέξη είναι αδύνατο να μην ξανα-αναφερθεί κανείς στη στενή σχέση του με τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Αλέξης Πολίτης, *Η Ρομαντική λογοτεχνία στο εθνικό κράτος, 1830–1880*. Ηράκλειο: ΠΕΚ 2017.

χρόνια 1881–1930 θα εκδιδόταν στο προσεχές μέλλον, αλλά ως αυτόνομη μονογραφία υπό τον τίτλο *Η ρομαντική λογοτεχνία στο εθνικό κράτος, 1830–1880*. Το έργο έχει όλα τα χαρακτηριστικά που θαυμάσαμε στις παραδόσεις του: αστείρευτη εγκυκλοπαιδική γνώση, γόνιμες διεπιστημονικές παρατηρήσεις, εύστοχο, εύστροφο και κάποτε ειρωνικό λόγο, καθώς διαλέγεται χαμηλόφωνα και συχνά ανατρεπτικά με την πληθώρα των παραθεμάτων που στηρίζουν τους συλλογισμούς και τις θέσεις του.

Παρότι ο τόμος αυτός συνιστά την εκδοτική βούληση του συγγραφέα του, μένουμε με την ελπίδα ότι κάπου στα αρχεία τού υπολογιστή του μπορεί και να σώζεται το συνολικό corpus των παραδόσεων της «Ιστορικής επισκόπησης της νεοελληνικής

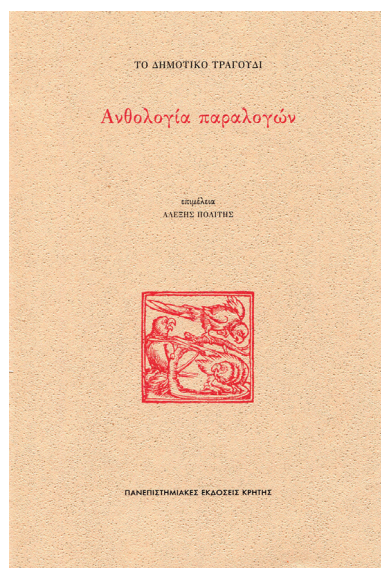
Η ιδιαίτερη ευαισθησία του για τις Βιβλιοθήκες, το βιβλίο και τα αρχεία ως πολύτιμων μαρτύρων του κοινωνικο-πολιτικο-πολιτισμικού γίνεσθαι, και βεβαίως, μέχρι και την ανατροπή που επέφερε το διαδίκτυο, ως μοναδικής δυνατότητας συγκρότησης της επιστημονικής και ερευνητικής του διεξόδου, τον έφερε, από την πρώτη στιγμή που πάτησε το πόδι του στην Κρήτη, στον χώρο της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου. Παρά το γεγονός ότι η προσωπική του βιβλιοθήκη στο Ρέθυμνο ήταν και πλούσια και εμπλουτιζόταν διαρκώς, τόσο από τον ίδιο όσο και από την Αγγέλα Καστρινάκη, ο Αλέξης μόνο κατά τη διάρκεια των διακοπών του ή των επαγγελματικών ταξιδιών αποχωριζόταν την πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη.

Οι Κλειστές Συλλογές επί χρόνια ήταν το άτυπο γραφείο του. Όλοι, φοιτητές και διδασκτικό προσωπικό, γνώριζαν ότι εκεί θα τον εύρισκαν καθημερινά, να διαβάζει, να ψαχουλεύει, να συμβουλεύει, να στηρίζει, να συζητά, καπνίζοντας στο κυλικείο. Συνδεδεμένος στενά με τον πρώτο Διευθυντή της Μιχάλη Τζεκάκη, ανέλαβε τον ρόλο του επιστημονικού υπεύθυνου στην ηλεκτρονική καταγραφή των παλαιτύπων του ιστοριοδίφη, φιλολόγου και γραμματέα του Γιάννη Βλαχογιάννη Άγγελου Παπακώστα. Ήταν η ηρωϊκή εποχή που η Βιβλιοθήκη, πρώτη στην Ελλάδα, ξεκινούσε την ηλεκτρονική της μηχανογράφηση στο αυτοματοποιημένο σύστημα ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ II, δημιούργημα των Γρηγόρη Τζανοδασκαλάκη και Γιάννη Κοσμά που ανήκαν στο τεχνικό δυναμικό της. Θέτοντας ουσιαστικά τις βάσεις της καταλογογράφησης των σπάνιων βιβλίων

του Ιδρύματος, ο Αλέξης εισηγήθηκε την παραπομπή στις Ελληνικές Βιβλιογραφίες 15ου–19ου αιώνα, δίνοντας έτσι στη Βιβλιοθήκη τη δυνατότητα να εντοπίσει τον μοναδικό θησαυρό των αβιβλιογράφητων βιβλίων της.

Και δεν ήταν μόνο αυτό. Ο Πολίτης προερχόταν από έναν κύκλο που αγαπούσε, μελετούσε, ερευνούσε, πάσχιζε για τη συστηματική καταγραφή της Ελληνικής Βιβλιογραφίας. Ήταν καθοριστικό ότι το πάθος όλου αυτού του κύκλου για την ιστορία του νεοελληνικού εντύπου το μετέφερε στην Κρήτη και το μεταλαμπάδευσε στους φοιτητές που αργότερα θα συνέχιζαν να εργάζονται ως υπάλληλοι της Βιβλιοθήκης κάνοντάς τους συν-υπεύθυνους, στο μερτικό που μας αναλογεί, στο εθνικό έργο του διαρκούς εμπλουτισμού της Ελληνικής Βιβλιογραφίας, που έχει αναλάβει το Βιβλιολογικό εργαστήριο «Φίλιππος Ηλίου».

Και όταν αργότερα, με τα ευρωπαϊκά κονδύλια της Κοινωνίας της Πληροφορίας, ξεκινήσαμε το έργο της ψηφιοποίησης και η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης, με την καθοριστική κι εδώ συμβολή στο τεχνικό κομμάτι των τεχνικών Γρηγόρη Τζανοδασκαλάκη και Γιάννη Κοσμά, αποφάσισε να συγκροτήσει την ψηφιακή συλλογή της με το υλικό που είχε ήδη ψηφιοποιήσει και με όσο άλλο θα παρήγαγε, ο Πολίτης ήταν παρών συνυπογράφοντας το όραμα, όσο κι αν δίσταζε αρχικά να πιστέψει ότι μπορούσε η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης στην εσχάτη της Ελλάδας να σηκώσει το βάρος της Ελληνικής Ψηφιακής Βιβλιογραφίας.

Το Δημοτικό τραγούδι: Ανθολογία παραλογών, επιμ. Αλέξης Πολίτης. Ηράκλειο: ΠΕΚ 2025.

Αλέξης Πολίτης, *Εγχειρίδιο του Νεοελληνιστή*. Ηράκλειο: ΠΕΚ '2002.

Ο ίδιος χάρισε στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Νεοελληνικών Σπουδών «Ανέμη» όχι μόνο το όνομα, αλλά και την πλήρη υποστήριξη δύο σημαντικών συλλογών της: του «Νεοελληνιστή», συλλογής που βασίστηκε στην ηλεκτρονική καταλογογράφηση και ψηφιοποίηση των βιβλιογραφικών λημμάτων του βιβλίου του *Εγχειρίδιο του Νεοελληνιστή*, και της «Καλλιρρόης», συλλογής που προσφέρει ποικίλες βιβλιογραφίες προσώπων και θεμάτων ψηφιοποιημένων και προσβάσιμων στο διαδίκτυο.

Ο ίδιος οραματίστηκε ακόμα τον «Ανταίο», ένα πιλοτικό πρωτοποριακό εργαλείο που στόχευε στη δημιουργία ενός υπερειρευτηρίου, το οποίο ενσωματώνοντας τα ευρετήρια σημαντικού αριθμού βιβλίων αναφοράς, όπως η *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* του Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπου-

λου, το σύνολο των γραμματολογιών και ιστοριών της ελληνικής λογοτεχνίας, εντοπίζει γρήγορα το πληροφοριακό υλικό που εμπεριέχεται στη βάση.

Κινούμενος στο ίδιο πλαίσιο καταγραφής της νεοελληνικής λογοισύνης, ο Αλέξης Πολίτης ενίσχυσε τη Βιβλιοθήκη με ενδιαφέροντα προγράμματα, στα οποία δούλεψαν, πληρώθηκαν και έμαθαν πολλοί μεταπτυχιακοί φοιτητές. Αναφέρω επί τροχάδην: το πρόγραμμα «Ηλεκτρονικής καταλογογράφησης της βάσης δεδομένων του Αλέξανδρου Αργυρίου» και τη «Νεοελληνική προ-

σωπογραφία», όπου δημιούργησε ηλεκτρονικά βιβλιογραφικά λήμματα των αναρίθμητων βιβλιογραφικών δελτίων του για τη νεοελληνική διανόηση και τους ξένους νεοελληνιστές.

Δοτικός όσο λίγοι ακαδημαϊκοί, ο Πολίτης διοχέτευε τις γνώσεις του, τα βιβλιογραφικά του δελτία και τα βιβλία της βιβλιοθήκης του σε όποιον τα χρειαζόταν. Διαισθανόμενος ότι ο χρόνος του σ' αυτή τη ζωή μετρούσε ήδη αντίστροφα, με επιμονή μυρμηγκιού ξεκίνησε να συγκροτεί ηλεκτρονικούς πλέον βιβλιογραφικούς οδηγούς.

Η ιστοσελίδα της *Ανέμης*, Ψηφιακής Βιβλιοθήκης Νεοελληνικών Σπουδών,
<https://anemi.lib.uoc.gr/?lang=el>.

Σε αυτούς τους οδηγούς κατέγραψε τα χιλιάδες θεματικά οργανωμένα δελτία του και εν συνεχεία τους παρέδωσε στη Βιβλιοθήκη για να αναρτηθούν στη συλλογή της *Ανέμης* «Καλλιρρόη», χωρίς να πάψει έως και το αμετάκλητο τέλος να τους εμπλουτίζει με νέες προσθήκες.

Για όλα όσα έδωσε οι Νεοελληνιστές, που είχαμε την τύχη να τον γνωρίσουμε ή μόνο να τον διαβάσουμε, νιώθουμε μέσα μας το βάρος της απώλειάς του. Παρηγοριά, οι αναμνήσεις και κυρίως το έργο του. Μέσα σ' αυτά παντοτινά κρυμμένος συνεχίζει απ' όχθες πλαϊνές να μας κοιτά, να μας στηρίζει, να μας χαμογελά, παρέα με φίλους, δασκάλους και συνοδοιπόρους που έχουν για πάντα κοιμηθεί: Κ. Θ. Δημαράς, Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, Φίλιππος Ηλιού, Σπύρος Ασδραχάς, Διονύσης Σαββόπουλος, δίπλα τους και η Συννεφούλα που έφυγε κι αυτή φέτος για τις ουράνιες βοσκές... *Των Ελλήνων οι κοινότητες φτιάχνουν άλλο γαλαξία.*